

Чи була у Будеражі Перша конференція поневолених народів Східної Європи та Азії?

Опрацьовуючи різні матеріали з історії ОУН та УПА на Волині часом не звертаєш увагу на те, що окремі вже ніби загально відомі обставини тих чи інших подій, встановлені хрестоматійні факти насправді є помилковими чи не зовсім достовірними. Так сталося і з частиною інформації про Першу конференцію поневолених народів Європи та Азії. Про неї часто згадується у різних виданнях з історії українського національно-визвольного руху, називається точна дата проведення, склад учасників і місце – село Будераж на південній Рівненщині. Щодо дати і складу учасників застережень немає, оскільки збереглися спогади чільних членів ОУН Петра Дужого та Омеляна Логуша, окремі офіційні матеріали конференції, а от щодо місця проведення виникли певні запитання. Навіть ще не так давно автор цих рядків був переконаний, що сталась ця подія у 21-22 листопада 1943 року у селі Будераж Здолбунівського району Рівненської області. Виявилось, що про це першим написав ще 19 листопада 1993 року (див. газету «Волинь», До 50-річчя Першої конференції поневолених народів Східної Європи і Азії), вже нині покійний, відомий місцевий краєзнавець Гурій Бухало. Вже з його подачі цю інформацію розповсюдив відомий діяч ОУН, який мешкав у Львові, Петро Дужий. Хоч він і був разом з Романом Шухевичом на Конференції, але назву села не запам'ятав, тому у своїх публікаціях використовував як авторитетне джерело матеріал Г. Бухала.

Гурій Васильович почерпнув цю інформацію зі спогадів активного учасника ОУН Олекси Скоропади, який начебто виступав з хором на цьому заході. Примірник цих спогадів, написаних на початку 90-их років ХХ ст. є і в Рівненському обласному краєзнавчому музеї. Дійсно, у них Олекса описує свій виступ у Будеражі як виступ для учасників Конференції поневолених народів Східної Європи і Азії. На підтвердження цього факту Г. Бухало цитує спогади ще одного учасника УПА, односельця Скоропади А. Кисіля-«Немо», який супроводжував угорську делегацію у грудні 1943 року у с. Будераж: «Недалеко в цій околиці відбулась недавно конференція поневолених народів». Зверніть увагу, А. Кисіль чомусь не вказує чітко на Будераж, а пише про околицю. Помилка, напевно чи. Скоріше Г. Бухало не до кінця зрозумів автора споминів, той не мав на увазі Будераж. Чому, пояснюємо далі. Нещодавно видрукувані окремою книгою спогади відомого повстанського командира

М. Андросука-«Вороного» містять кілька невеликих згадок про цю подію. Що цікаво, він як працівник штабу «Енея», знову ж уникає згадок про Будараж, а чітко пише, що у листопаді 1943 року у с. Батьківці відбулась Конференція поневолених народів, після завершення якої було зроблено кілька фотознімків. Отже, Батьківці – село, де восени 1943 на початку 1944 року розміщувався штаб Південної групи УПА. Та й тут виявляється не все так просто. Вдалося виявити протоколи допитів двох безпосередніх учасників Конференції Д. Паламарчука-«Лимана» та вчителя з Бущі В. Дудка-«Давида», які на той час перебували у Батьківцях при представникові проводу ОУН «Іванові». Саме він з різних частин УПА збирав делегатів на цю конференцію. Д. Паламарчук у серпні 1944 року свідчив: «Я був присутній на конференції... але не як делегат. Вона була скликана у селі Ляшівка (Ілляшівка) Острозького району у період німецької окупації». Він зазначав, що було близько 36 делегатів та 10 гостей. Тривав захід три дні. Село Ілляшівка розташоване по сусідству з Батьківцями і знаходиться недалеко Будараж. Ось чому вже згаданий А. Кисіль писав про околиці. Крім того, цілком логічно проводити такий захід не у місці розташування штабу (с. Батьківці), а поруч. Всі сумніви розвіюють свідчення бушанця Володимира Дудука: «21-22 листопада 1943 року у школі села Ляшівка Острозького району Рівненської області була скликана так звана «конференція поневолених народів». У конференції брали участь представники інонаціональних відділів УПА: узбеки, татари, грузини, казахи та багато інших національностей... На цій конференції була й українська делегація, очільником якої був член Центрального проводу ОУН «Іванів» (на конференції виступав під псевдонімом «Стеценко»»).

Отже, всі вище цитовані джерела вказують, що Конференція поневолених народів Східної Європи і Азії відбулась не у Бударажі, а у селі Ілляшівка (Ляшівка) Острозького району. Та пильний читач скаже, чекайте, а як же зі спогадами О. Скоропада, на які свого часу оперся Г. Бухало. Виявляється, що час в котрий раз довів, що спогади – досить суб'єктивне джерело, яке постійно потрібно перевіряти і співставляти з іншою інформацією. Дійсно, Олекса Скоропада виступав з хором у с. Будараж, але не на Конференції, а на нараді керівництва Південної групи УПА. Збереглися його власноручні свідчення від листопада 1944 року, які він написав у Рівному, вийшовши з підпілля, де про Конференцію ні слова, але міститься інформація про те, що наприкінці грудня 1943 року багато місцевих керівників ОУН та УПА зібралося у Бударажі на нараду. У актовій залі місцевої школи О. Скоропада побачив багатьох знайомих – Ростислава Волошина – «Горбенка», «Енея», «Іваніва», Григорія

*Чи була у Бударажі Перша конференція
поневолених народів Східної Європи та Азії?*

Кучерука-«Буйного», Василя Тибенка-«Клима», Мелетія Сидорчука-«Платона», районного провідника «Самсона» та інших. Саме тоді вперше під його керівництвом гарно виступив дерманський хор. Тобто, на час написання спогадів у автора відбулось злиття двох подій у одну. Крім того на Конференції він дійсно не був і про це у 1944 році не згадував. Тому мусимо засмутити будеражців – пам'ятні дошки, які є на їхній школі та на постаменті перед сільською радою потрібно зняти. А відповідну дошку встановити у селі Іляшівка Острозького району.